

Karkó Ádám

Két portré egy sorban

*Önnön magamé vagyok meg azoké, akik
megkapják mindenemet, mert mámorosan
sóvárojják velem a szabadságot,
és mindenkié, mert mindenkit
egyformán szeretek - szeretek.*

(Egon Schiele: *Önarckép*)

A bécsi Leopold Museum 2020. május 27-én nyitotta meg újra Hundertwasser – Schiele elnevezésű kiállítását, amelynek rendező elve a két alkotó életútjának és művészeti alkotásainak összehasonlításán alapul. E kiállítás két jelentős portréval büszkélkedik.

Nézzünk rá a két festményre. Ha gépen vagy telefonon nyitjuk meg a képeket, akkor variálhatjuk, ahogyan akarjuk. Ellenben a kiállításon, ahol láttam e két portrét, egymással szemben helyezték el a két önarcképet, balra volt Schiele, jobbra pedig Hundertwasseré. Nyilván érthető, hogy mindkettő a terem középpontja felé néz, az egyik így, a másik úgy, de próbáljuk ki, hogy mi magunk vagyunk a festmények rendezői: fordítsuk meg a két képet, legyen balra Hundertwasser, jobbra Schiele, gondolkozzunk el, mi lehet a különbség. Ha a legutóbbi rendezési terv szerint járunk el, úgy érezhetjük, hogy nincs különbség, első blikkre. A tekintetek még mindig minket bámulnak, a nyak ugyanúgy áll, a vállak hegyesen felénk szegeződnek, az ajkak még mindig csücsörítenek, de van egy fontos momentum, ami azt gondolom, valahogy meghatározza a művészet-befogadási elveinket: a világostól a sötétig, a pasztell árnyalattól az élénkig halad a tekintetünk, ha két portét kell összehasonlítani tehát, mindenképp az az első gondolatunk, hogy az előbbit kell először megnéznünk ahhoz, hogy megértsük az utóbbit.

Az természetes, hogy a két kép között mennyi hasonlóságot sorolhatunk fel. Ha alaposabban megnézzük, a két tekintet ugyanarra néz, mégsem ugyanazt az arcukat mutatják: Schiele arcának a baloldalát, a másik képen ellenben az arc jobb oldalát látjuk. Hundertwasser implicit módon utal rá, hogy első ránézésre képeik egyhangúlag hasonlítanak, szemünk mégis becsaphat minket. Kiemelném az

arcok kapcsán, hogy Schiele mennyire nőies kompozíciót használ arcának bemutatására, míg a Hundertwasser-kép alig-alig hangsúlyozza ez a feminin vonalat, sokkal inkább maszkulinabb az ábrázolásmódja.

Vállaik hullámzása, szemöldökeik ívei hasonlítanak, mintha rokonok lettek volna e részletekben. Szájaik csücsörítenek, de meglehet a szájuk ilyen volt, s nem fűzhetünk más jelentést hozzá.

Érdekes még a bőrszín összetettsége mindkét képen, valamint a háttér kidolgozatlansága. Mindkét művész ügyel arra, hogy nem vonja el a tekintetet sem a szürke, sem az élénk kék háttér, mintha önmagában lenne a két portré, meghatározhatatlan, hogy hol látja önmagát, milyen környezetben. Csak és kizárólag így az önmagához való viszonyáról mesél a kép, hiszen festő és festett ugyanaz. A leglényegesebb ismeretelméleti kérdésre koncentrálni: ki vagyok én?

Ezek az önreflexív tulajdonságok meghatározzák rendszerelméleti és lételméleti életstruktúráink működését, vagyis hogy az ember hogyan látja önmagát. Ha a két művész így látja önmagát, kényszerű feltenni a kérdést, a néző hogyan látja saját magát.

A minap egy budai kávézóban „elvégeztem” magamon a hatábrás pszichológiai önismerteti tesztet. A lényege természetesen nem bonyolult, az eredménye talán annál inkább, de hasznos, sőt, azt hiszem, hogy az eddig kipróbált „feladványok” közül ez volt a legizgalmasabb és a leghasznosabb, mert el mertem hinni azt, amit mutatott az eredmény, *beleengedtem* magam az elfogadásba, hogy valóban nem rossz, ami velem történik, hogy tényleg úgy látnak, ahogy azt szeretném. Apró kreatív ötleteket kell lerajzolni a már meglévő ábrákba, ábrákra, ábrákhoz és sorolhatnánk még természetesen az önreflexivitás ragjait.

Tehát megismertem mostani önmagam, jobban mondva megismerhetem magam a pszichológia szerint. Az önismereti tesztek az önprofilát ábrázolják, mint a fentebb említett két festmény is. Nos, persze a két festmény két ember arcát, esetleg felsőtestének mozgását mutatja be, de nem hinném, hogy csupán ennyi lenne. Az önértelmezés a művészetekben mindig egyfajta identitásismeretet mutat, amely befolyásolja a világra vetített létértelmezési megjelenésünket.

Azok a portrék, amelyek Schielet és Hundertwassert ábrázolják, bennünket is ábrázolnak. Tudom, bonyolult, de érdekes elrugaszkodni a matériától, attól, amit szemmel láthatunk. Ezek az alkotók bizonyára azért tudnak ilyen nagy hatással lenni a művészetkedvelőkre (és egyébként azokra is, akik nem jártasak benne), mert az önértelmezést nem csak saját magukon képesek alkalmazni, hanem a festményeiken kívül is.

Megannyi ars poeticát olvashatunk az irodalomban is. Fiatal költőként én is mindig az identitásomat keresem meg az otthonomat. Smid Róbert egyszer azt mondta nekem egy találkozás alkalmával, amikor a verseimet olvassa, úgy érzi, hogy valami elveszett vagy valami hiányzik. Veszteség és hiány, ez a két fogalom összekapcsolódott az önértelmezés és az identitás tudat mezsgyéjén. Én ezt festeném az önarcképekre. Mi módon? Talán

így: „hangom silány és nevetséges,/ szemem téged meghazudtoló,/ üres, mint/ tekinteted.”
Halott beszéd

Pilinszky János szerint: „Művészi teremtés a szó szoros értelmében nincsen. De az engedelmes képzelet érintkezésbe léphet azzal az abszolút szabadsággal, szeretettel, jelenléttel és otthonossággal, amivel Isten a világot választotta. Röviden: az, amit mi »teremtő képzeletnek« nevezünk, nem egyéb, mint a képzelet odaadása: passzív teremtés.” Érthető, amit mond, ugye? Lehet, hogy nem. Mindenesetre azt gondolom, hogy a teremtő képzelet mindaz, amellyel önmagát kifejezi az ember – lehet, hogy erről van szó – illetve mindaz, ahogyan a művész önmagát ábrázolja. A passzív teremtő maga az alkotó, vagyis én. Nincs olyan művészet, amelyben Isten ne létezne, vagy pedig ha mégis van ilyen, azt nevezzük meg másképp: isten.

Az önazonosság keresése meghatározza az ember mindennapjait gyermekkorától fogva. Anyukánk meséje gyermekkorunkban érzelmeket vált ki belőlünk, a mesehősökben magunkat keressük. A kisgyermek veti fel legelőször a kérdést: ki vagyok én?, és a gyermeki énünk, az örök gyermek meg is őrzi azt, és folyamatosan válaszol, de mindig másként, hiszen a tükör mindig más arcot mutat.

Az önportré tulajdonképpen a vágy önmagunk megismerésére. Ez az ösztön, hogy tud-

jam, miért alkotok. Amikor egy költő felolvas, megkérdezik tőle, hogy miért alkot. Erre sokféle választ lehet adni. Sok célja lehet az alkotásnak, de én azt hiszem, alkotni azért érdemes, hogy megismerjük a világban az apró mozzanatok által kifejezett önmegismerési struktúrákat. A világ működik, viszont semmiképp sem hagyja ki belőle bennünket ez a mozgó élet, mert minél jobban ismerem magam, annál jobban rálátok arra, hogy kit hogyan ismerhetek meg, és hogyan segítek neki abban, hogy jobban megismerhesse

önmagát. A célom nem az új felfedése, hanem a meglévő megtisztítása és biztonságba helyezése, a homályos tükör letörlése.

„Pedig nem rejtőzöm — csak igazában nem vagyok. / Cselekszem és szenvedek, mint a többi, / de legbenső mivoltom maga a nemlét.” Weöres Sándor remekül fejezi ki, hogy amit látunk a két portréban, az nem csupán maga a festő, alkotó, szerző vagy bárki. Hanem valami azon túli, igazi lényegét tekintve valami érezhető és valójában mégis láthatatlan.

